

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΜΑΘΗΜΑ: ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

ΔΙΔΑΣΚΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΑΝΔΡΕΑΣ Γ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΡΟΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ: " ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗ, ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΜΕΤΕΚΛΟΓΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ "

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

ΑΓΛΑΪΑ Δ. ΠΑΠΑΜΙΚΡΟΥΛΗ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: 1340200900293

ΤΗΛΕΦΩΝΟ: 6945480430

ΑΘΗΝΑ 2010

***“ ΟΥΔΕΝ ΕΘΝΟΣ ΥΠΟΧΡΕΟΥΤΑΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΜΕΓΑΛΟΦΥΕΣ,
ΑΛΛ’ ΟΥΔΕΝ ΕΘΝΟΣ ΔΥΝΑΤΑΙ ΝΑ ΥΠΑΡΕΗ ΑΝΕΥ ΚΟΙΝΟΥ ΝΟΟΣ.
ΚΟΙΝΟΣ ΔΕ ΝΟΥΣ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ ΕΙΝΑΙ Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ. ”***

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ

Η Κυβέρνηση, το συλλογικό αυτό κρατικό όργανο, καλείται με όλο και αυξανόμενες αρμοδιότητες στο πέρας των χρόνων να χαράξει και να πραγματώσει τη γενική πολιτική της χώρας. Επιπλέον, ασκεί την εκτελεστική εξουσία μαζί με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, έχει αυτοτελές δικαίωμα πρότασης νόμων και με την ανάπτυξη και εφαρμογή μιας συγκεκριμένης πολιτικής πραγματώνει την πολιτική απόφαση του εκλογικού σώματος.

Στα πριν το 1925 ελληνικά Συντάγματα η αναφορά στην Κυβέρνηση ήταν έμμεση. Το Σύνταγμα του 1925 περιέλαβε ειδικές διατάξεις στα άρθρα 84-90. Την Κυβέρνηση ρύθμισε το Σύνταγμα του 1927 στα άρθρα 87-93 και το Σύνταγμα 1952 στα άρθρα 76-81. Παρόμοιες διατάξεις περιελήφθησαν και στα Συντάγματα που ακολούθησαν. Το Σύνταγμα του 1975/1986/2001 περιλαμβάνει αυτοτελές τμήμα για την Κυβέρνηση (άρθρο 81-86, τμήμα Δ'). Σχετικές, όμως, διατάξεις περιλαμβάνονται και σε άλλα σημεία του Συντάγματος όπως στο άρθρο 37 (διορισμός Πρωθυπουργού και Κυβέρνησης), στο άρθρο 38 (απαλλαγή της Κυβέρνησης απ' τα καθήκοντά της), στο άρθρο 73 (νομοθετικές αρμοδιότητες Κυβέρνησης), κτλ. Τέλος, το άρθρο 81 του ισχύοντος Συντάγματος αναφέρεται στην Κυβέρνηση ως πολιτειακό όργανο.

ΤΟ ΘΕΜΑ: Η παρούσα εργασία πραγματεύεται το σημαντικό ζήτημα της διάκρισης της Κυβέρνησης σε τρία είδη -προεκλογική, εκλογική και μετεκλογική- με βάση το χρονικό σημείο των εκλογών. Δεδομένης της τεράστιας σημασίας της Κυβέρνησης για την επιβίωση και την ανάπτυξη ενός κράτους, θεώρησα απαραίτητη μία σύντομη αναφορά στην αρχή της εργασίας στον ορισμό της Κυβέρνησης. Επιπρόσθετα, υπογραμμίζεται η άρρηκτη σχέση του συνταγματικά κατοχυρωμένου θεσμού της Κυβέρνησης και της Δημοκρατίας, ενώ στη συνέχεια διαφωτίζεται η πορεία των ελληνικών κυβερνήσεων με μία σύντομη ιστορική αναδρομή από την εποχή της μοναρχίας έως τη σύγχρονη κοινοβουλευτική Δημοκρατία. Περνώντας στο “κυρίως” θέμα αναλύεται όσο το δυνατόν εναργέστερα κάθε ένας τύπος Κυβέρνησης, με την παράθεση του ορισμού της, των αρμοδιοτήτων της, τους στόχους της, καθώς και τους λόγους ύπαρξής της. Τέλος, αποτυπώνονται και οι διαδικασίες που ακολουθούνται για την ανάδειξη και το διορισμό των εκλογικών και των μετεκλογικών Κυβερνήσεων.

Ελπίζω, πως η εργασία μου θα συμβάλλει στη βαθύτερη κατανόηση του περίπλοκου ζητήματος των διαφορετικών τύπων Κυβερνήσεων που προβλέπει το ελληνικό Σύνταγμα.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

<u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</u>	<u>3</u>
<u>1.ΕΝΝΟΙΑ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ</u>	<u>6</u>
<u>2.ΣΧΕΣΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ</u>	<u>7</u>
<u>3.ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΘΕΣΜΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ</u>	<u>8</u>
<u>4.ΕΚΛΟΓΕΣ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ</u>	<u>10</u>
<u>5.Η ΔΙΑΚΡΙΣΗ</u>	<u>10</u>
<u>6.ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ</u>	<u>11</u>
<u>6.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ</u>	<u>11</u>
<u>6.2α Η ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΑΣ</u>	<u>12</u>
<u>6.2β Η ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ</u>	<u>12</u>
<u>6.2γ Η ΥΠΗΡΕΣΙΑΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ</u>	<u>13</u>
<u>6.3 ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ</u>	<u>14</u>
<u>6.4 ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ</u>	<u>14</u>
<u>7.ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ</u>	<u>15</u>
<u>7.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ</u>	<u>15</u>
<u>7.2 ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ</u>	<u>15</u>
<u>7.3 ΑΠΟΛΥΤΗ ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΑ-ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΑΣ</u>	<u>15</u>
<u>7.4 ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΗΣ -ΕΚΛΟΓΙΚΗΣ- ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΑΣ</u>	<u>16</u>
<u>8.ΜΕΤΕΚΛΟΓΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ</u>	<u>19</u>
<u>8.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΜΕΤΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ</u>	<u>19</u>
<u>8.2 ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΠΟΥ ΑΚΟΛΟΥΘΕΙΤΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΕΙΟΨΗΦΙΚΗ ΕΚΔΟΧΗ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ</u>	<u>19</u>
<u>8.2α ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΗ:ΔΙΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΕΝΤΟΛΕΣ</u>	<u>20</u>
<u>8.2β ΔΕΥΤΕΡΗ ΦΑΣΗ:ΠΡΟΕΔΡΙΚΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ</u>	<u>21</u>

<u>8.2γ ΤΡΙΤΗ ΦΑΣΗ:ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ</u>	<u>21</u>
<u>9.ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ</u>	<u>23</u>
<u>ΠΕΡΙΛΗΨΗ</u>	<u>25</u>
<u>SUMMARY</u>	<u>25</u>
<u>ΛΗΜΜΑΤΑ</u>	<u>26</u>
<u>KEY WORDS</u>	<u>26</u>
<u>ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ</u>	<u>26</u>
<u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</u>	<u>27</u>

1.ΕΝΝΟΙΑ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Ο όρος “Κυβέρνηση” έχει δύο διαστάσεις την τυπική -οργανική (corpus) και την ουσιαστική –λειτουργική (animus), οι οποίες συνδέονται ενιαία και αδιάσπαστα. Με την τυπική έννοια δηλώνεται το συλλογικό κρατικό όργανο, το οποίο απαρτίζεται από τον Πρωθυπουργό και τα άλλα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου, τους Υπουργούς και τους Υφυπουργούς (εφόσον οι τελευταίοι προβλέπονται από το νόμο). Η διαδικασία ανάδειξης της Κυβέρνησης αναφέρεται στην τυπική αυτή έννοια του όρου, δηλαδή στην ανάδειξη του κρατικού οργάνου “Κυβέρνηση”, ειδικότερα στην ανάδειξη του Πρωθυπουργού και των Υπουργών¹. Η Κυβέρνηση είναι κεντρικό, συλλογικό κρατικό όργανο και σύμφωνα με το Σύνταγμα είναι καθοδηγητικό πολιτικό όργανο, το οποίο ασκεί πολιτική εξουσία². Με την ουσιαστική έννοια του όρου γίνεται λόγος για τη λειτουργία με την οποία πραγματοποιείται ο καθορισμός της γενικής πολιτικής της χώρας, δηλαδή για την ίδια τη διαχείριση των πολιτικών πραγμάτων. Έτσι, ο όρος “Κυβέρνηση” συμπίπτει -με βάση την ουσιαστική έννοια- με τον όρο “διακυβέρνηση”. Όπως ορίζει το Σύνταγμα στο άρθρο 26 παρ. 2 η εκτελεστική εξουσία ασκείται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και την Κυβέρνηση. Σύμφωνα με το άρθρο 82 παρ. 1 του ισχύοντος Συντάγματος η Κυβέρνηση καθορίζει και κατευθύνει τη γενική πολιτική της χώρας, ενώ παράλληλα διαθέτει μαζί με τη Βουλή το δικαίωμα πρότασης νόμων.

¹ Βλ. Δημητρόπουλου “Οργάνωση και Λειτουργία του Κράτους” σελ 455, Ράικου “Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, Α”, σελ 309 επ., Σαρίπολου “Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου σελ 290 επ., Σγουρίτσα “Η Οργάνωση της Κυβερνήσεως” σελ 15 επ.

² Βλ. Δημητρόπουλου “Η Γένεση του Κοινοβουλευτικού Συστήματος και η Ανάδειξη της Κυβέρνησης” σελ 56

2.ΣΧΕΣΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Προκειμένου να καταδειχθεί η σημασία και οι διαστάσεις του ζητήματος της διάκρισης της κυβέρνησης σε προεκλογική, εκλογική και μετεκλογική θεωρώ απαραίτητη μια σύντομη αναφορά στη σχέση του δημοκρατικού πολιτεύματος και της ανάδειξης της Κυβέρνησης. Το ζήτημα της ανάδειξης της Κυβέρνησης εμφανίζεται διαφορετικά στην αντιπροσωπευτική δημοκρατία, στην οποία έχει τη μορφή του προσδιορισμού και περιορισμού των αρμοδιοτήτων του ανώτατου άρχοντα, και διαφορετικά στη σύγχρονη κομματική δημοκρατία, στην οποία εμφανίζεται κυρίως ως ζήτημα συμμετοχής του λαού στη σχετική διαδικασία³. Η προβλεπόμενη από το Σύνταγμα διαδικασία ανάδειξης γενικότερα των κρατικών οργάνων και ειδικότερα της Κυβέρνησης, έχει ιδιαίτερη σημασία για το δημοκρατικό πολίτευμα. Αυτό συμβαίνει διότι δεν τίθεται πλέον ζήτημα μόνο ανάδειξης αλλά δημοκρατικής ανάδειξης των κρατικών οργάνων (μίας ανάδειξης όπως λένε από κάτω προς τα πάνω).

Στο πλαίσιο της στενής σύνδεσης δημοκρατίας και ανάδειξης της κυβέρνησης ανήκει και η σχέση της συγκεκριμένης συνταγματικής διαδικασίας με το θεσμό των εκλογών⁴. Η μελέτη της σχέσης αυτής αποτελεί ταυτόχρονα και μελέτη του βαθμού συμμετοχής των πολιτών στη διαδικασία ανάδειξης της Κυβέρνησης, συμμετοχή που διαφέρει σημαντικά στη σύγχρονη κομματική δημοκρατία από εκείνη της αντιπροσωπευτικής.

³ Βλ. Δημητρόπουλου "Η Γένεση του Κοινοβουλευτικού Συστήματος και η Ανάδειξη της Κυβέρνησης" σελ 7

⁴ Βλ. Δημητρόπουλου "Η Γένεση του Κοινοβουλευτικού Συστήματος και η Ανάδειξη της Κυβέρνησης" σελ 8

3.ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΘΕΣΜΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Η Κυβέρνηση είναι θεσμός που γεννήθηκε στο μοναρχικό πολίτευμα και αναπτύχθηκε στο κοινοβουλευτικό σύστημα για να πάρει την τελική της μορφή στη σύγχρονη κομματική δημοκρατία.

Κατά την περίοδο της “κλασικής αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας” ο ανώτατος άρχοντας είχε το δικαίωμα διορισμού της κυβέρνησης, με συνέπεια το ζήτημα της διακυβέρνησης του κράτους να τροφοδοτεί τη διαμάχη κοινοβουλίου και μονάρχη. Από τη στιγμή που η “αυτοπρόσωπη” άσκηση της εξουσίας από το μονάρχη άρχισε προοδευτικά να υποχωρεί, η αρμοδιότητα διορισμού της Κυβέρνησης απέκτησε ακόμη μεγαλύτερη σημασία. Ο μονάρχης δεν κυβερνούσε πλέον “άμεσα” αλλά “έμμεσα” έχοντας το προνόμιο διορισμού της Κυβέρνησης. Τίθεται, λοιπόν, σ’ αυτό το σημείο το ερώτημα αν ο αρχηγός του κράτους είχε τη δυνατότητα να κυβερνά μέσω της Κυβέρνησής “του” όντας ελεύθερος να διορίζει ως πρωθυπουργό ακόμα “και τον κηπουρό του”⁵.

Η ιστορική επικράτηση των κοινοβουλευτικών δυνάμεων, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την “έξωση” του μονάρχη, έδωσε νέο περιεχόμενο στο ζήτημα της ανάδειξης της Κυβέρνησης. Οι συνταγματικοπολιτικές δομές μεταβάλλονται και καθορίζονται πλέον με σαφήνεια οι αρμοδιότητες του αιρετού ανώτατου άρχοντα. Έτσι, το ζήτημα της ανάδειξης της Κυβέρνησης δεν θεωρείται αιτία αντιπαράθεσης ανώτατου άρχοντα και Κοινοβουλίου, αλλά ως ζήτημα συμμετοχής του λαού μέσω των πολιτικών κομμάτων σ’ αυτή τη σπουδαία για το δημοκρατικό πολίτευμα διαδικασία. Το ζήτημα, λοιπόν, της ανάδειξης της Κυβέρνησης αποκτά δύο διαστάσεις, την κοινοβουλευτική και την εξωκοινοβουλευτική, οι οποίες συμπίπτουν με τις αντίστοιχες διαστάσεις του κοινοβουλευτικού συστήματος⁶.

Η μετάβαση από την κλασική στη σύγχρονη κομματική δημοκρατία προκάλεσε τη μεταβολή του κοινοβουλευτικού συστήματος. Η εξέλιξη των κοινωνικοπολιτικών συνθηκών οδήγησε στην ποιοτική μεταβολή της δημοκρατίας και συνεπώς και του τρόπου ανάδειξης της Κυβέρνησης. Παρατηρείται, δηλαδή, αναστροφή της

⁵ Βλ. Δημητρόπουλου “Η Γένεση του Κοινοβουλευτικού Συστήματος και η Ανάδειξη της Κυβέρνησης” σελ 10-11

⁶ Βλ. Δημητρόπουλου “Η Γένεση του Κοινοβουλευτικού Συστήματος και η Ανάδειξη της Κυβέρνησης” σελ 12-13

διαδικασίας ανάδειξης της Κυβέρνησης. Η Κυβέρνηση σύμφωνα με τα νέα δεδομένα δεν αναδεικνύεται από τα πάνω, αλλά από τα κάτω με βάση συγκεκριμένους κανόνες. Η αναστροφή της διαδικασίας αυτής, η μετάβαση από “τον εκ των άνω διορισμό” στην “εκ των κάτω ανάδειξη”, συνέβαλε σημαντικότητα στη δημιουργία στενού συνδέσμου μεταξύ Κυβέρνησης και εκλογικού σώματος.

Παράλληλα, το σύγχρονο κοινοβουλευτικό σύστημα εξελίχθηκε απόλυτα σε σύστημα αντίθεσης συμπολίτευσης και αντιπολίτευσης. Με την εξάλειψη των αμφιβολιών για τις ψηφοφορίες της Βουλής, λόγω της “ωρίμανσης” των πολιτικών κομμάτων⁷, οι συζητήσεις δεν στρέφονται πλέον προς τις αντιπολιτευόμενες ομάδες αλλά απευθείας προς το λαό, τον οποίο προσπαθούν να επηρεάσουν, αποκτώντας έτσι εξωκοινοβουλευτικό χαρακτήρα⁸.

Συμπερασματικά, η διάπλαση της διαδικασίας ανάδειξης της Κυβέρνησης “γεννήθηκε” την περίοδο της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, αλλά στην ουσία αναπτύχθηκε κατά την περίοδο της κομματικής δημοκρατίας, όντας αποτέλεσμα της δημοκρατικοποίησης της δημοκρατίας και του κοινοβουλευτικού συστήματος⁹.

⁷ Βλ. Δημητρόπουλου “Η Συνταγματική Θέση των Πολιτικών Κομμάτων” σελ 101 επ.

⁸ Βλ. Δημητρόπουλου “Η Δομή και η Λειτουργία της Σύγχρονης Δημοκρατίας” σελ 128 επ.

⁹ Βλ. Δημητρόπουλου “Η Γένεση του Κοινοβουλευτικού Συστήματος και η Ανάδειξη της Κυβέρνησης” σελ 12-14

4.ΕΚΛΟΓΕΣ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Οι εκλογές αποτελούν την αφετηρία για τη διάκριση τριών τύπων Κυβερνήσεων. Έτσι, το ζήτημα ανάδειξης της Κυβέρνησης τίθεται σε τρία χρονικά σημεία. Ακριβώς πριν τις εκλογές, ακριβώς μετά τις εκλογές καθώς επίσης και κατά τη διάρκεια της βουλευτικής περιόδου - πάντοτε βέβαια μετά την πρώτη (μετά τις εκλογές) ανάδειξη της Κυβέρνησης- . Τίθεται, δηλαδή, ζήτημα Κυβέρνησης που θα διεξάγει τις εκλογές, ζήτημα της πρώτης Κυβέρνησης που αναδεικνύεται μετά τις εκλογές, και ζήτημα δεύτερης - τρίτης, κτλ. – Κυβέρνησης που προκύπτει κατά την ίδια βουλευτική περίοδο. Η συγκεκριμένη διάκριση είναι εξαιρετικά σημαντική διότι αποκαλύπτει τρεις διαφορετικούς ως προς την ανάδειξή τους τύπους Κυβέρνησης. Τη βάση αποτελεί το χρονικό σημείο της διεξαγωγής των εκλογών και παράλληλα το βασικό κριτήριο αν η Κυβέρνηση είναι ή όχι άμεσο αποτέλεσμα της βούλησης του εκλογικού σώματος¹⁰.

5.Η ΔΙΑΚΡΙΣΗ

Συνεπώς, είναι αναγκαία η διάκριση τριών ειδών Κυβερνήσεων, της προεκλογικής, της εκλογικής και της μετεκλογικής. Η προεκλογική Κυβέρνηση διορίζεται ή μετασχηματίζεται πριν τις εκλογές με σκοπό τη διεξαγωγή τους. Η εκλογική κυβέρνηση είναι εκείνη που προκύπτει αμέσως μετά τις εκλογές και ως άμεσο αποτέλεσμά τους. Τέλος, η μετεκλογική Κυβέρνηση δεν είναι άμεσο αποτέλεσμα των εκλογών αλλά έμμεσο, είναι δηλαδή αποτέλεσμα μετεκλογικών - και όχι προεκλογικών- συνασπισμών όπως επίσης και κοινοβουλευτικών ανακατατάξεων.

¹⁰ Βλ. Δημητρόπουλου “Οργάνωση και Λειτουργία του Κράτους” σελ 461

6.ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

6.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Προεκλογική ονομάζεται η Κυβέρνηση που (μετα)σχηματίζεται πριν τις εκλογές και έχει ως βασική αποστολή της τη διεξαγωγή τους. Για το λόγο αυτό η συγκεκριμένη Κυβέρνηση διαθέτει έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα. Έτσι, διατηρεί μεν τις προβλεπόμενες από το Σύνταγμα αρμοδιότητές της σ' όλη τους την ευρύτητα, αλλά στην πραγματικότητα περιορίζεται κατά κύριο λόγο στη διαχείριση και διεκπεραίωση των εξαιρετικά αναγκαίων τρεχουσών υποθέσεων, έχοντας βέβαια ως κύριο έργο την προετοιμασία και διεξαγωγή των εκλογών¹¹.

Το ισχύον Σύνταγμα ορίζει με σαφήνεια τους κανόνες συγκρότησης της προεκλογικής Κυβέρνησης. Κατά το άρθρο 41 παρ.1 εδ. β' και γ': "οι εκλογές διενεργούνται από την Κυβέρνηση που έχει την εμπιστοσύνη της διαλυόμενης Βουλής. Σε κάθε άλλη περίπτωση, εφαρμόζεται αναλόγως το τρίτο εδάφιο της παραγράφου 3 του άρθρου 37." Το εδάφιο στο οποίο παραπέμπει η συγκεκριμένη διάταξη αναφέρει: "Αν οι διερευνητικές εντολές δεν τελεσφορήσουν, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας καλεί τους αρχηγούς των κομμάτων και, αν επιβεβαιωθεί η αδυναμία σχηματισμού Κυβέρνησης που να έχει την εμπιστοσύνη της Βουλής, επιδιώκει το σχηματισμό Κυβέρνησης από όλα τα κόμματα της Βουλής για τη διενέργεια εκλογών, και σε περίπτωση αποτυχίας αναθέτει στον Πρόεδρο του Συμβουλίου της Επικρατείας ή του Άρειου Πάγου ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου το σχηματισμό κυβέρνησης, όσο το δυνατόν ευρύτερης αποδοχής, για να διενεργήσει εκλογές, και διαλύει τη Βουλή".

Επομένως, οι Κυβερνήσεις που μπορούν να διενεργήσουν γενικές βουλευτικές εκλογές είναι τρεις: Η κοινοβουλευτική Κυβέρνηση με στενή έννοια (*stricto sensu*) (άρθρο 41 παρ. 1), η οποία ανασχηματίζεται με υπηρεσιακούς Υπουργούς, η οικουμενική Κυβέρνηση (άρθρο 37 παρ.3) και η -δικαστική- υπηρεσιακή Κυβέρνηση (άρθρο 37 παρ.3)¹².

¹¹ Ο όρος "προεκλογικός" εκφράζει το πριν τις εκλογές διάστημα. Συνεπώς, δεν πρέπει να συγχέονται οι όροι "προεκλογική" και "εκλογική" Κυβέρνηση καθώς δηλώνουν δύο εντελώς διαφορετικά πράγματα. Βλ. Δημητρόπουλου "Οργάνωση και Λειτουργία του Κράτους" σελ462

¹²Βλ. Βολουδάκη "Επικαιρικά Συνταγματικά Ζητήματα (1983-1994)" σελ 294 επ.

6.2α Η ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΑΣ

Η πρώτη, σύμφωνα με τη σειρά που ορίζει το Σύνταγμα, προεκλογική Κυβέρνηση είναι η υπάρχουσα Κυβέρνηση πλειοψηφίας. Η πολιτική Κυβέρνηση πλειοψηφίας που βρίσκεται στην εξουσία διεξάγει σύμφωνα με το Σύνταγμα και τις εκλογές. Επομένως, σε αντίθεση με το παρελθόν, δεν είναι πλέον δυνατή η αντικατάσταση της Κυβέρνησης πλειοψηφίας χωρίς τη θέλησή της προκειμένου να διεξαχθούν εκλογές¹³. Βέβαια, κατά την προεκλογική περίοδο έχει επικρατήσει ο εθιμικός κανόνας να μετασχηματίζεται η Κυβέρνηση πλειοψηφίας σε προεκλογική, με την τοποθέτηση σε ορισμένα “εκλογικά ευαίσθητα” Υπουργεία¹⁴ υπηρεσιακών Υπουργών.

6.2β Η ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

Αν δεν υπάρχει Κυβέρνηση πλειοψηφίας, είτε διότι δεν υπάρχει κοινοβουλευτική πλειοψηφία, είτε διότι έχει παραιτηθεί, ο συντακτικός νομοθέτης ορίζει ως δεύτερη εναλλακτική λύση τον διορισμό οικουμενικής Κυβέρνησης, δηλαδή Κυβέρνησης που αποτελείται από όλα τα κόμματα της Βουλής. Σ’ αυτό το σημείο θα πρέπει να τονιστεί ότι η προεκλογική αυτή Κυβέρνηση οφείλει να στηρίζεται από όλα τα κόμματα της Βουλής απαραιτήτως, είτε με τη συμμετοχή τους είτε με ρητή δήλωσή τους. Δεν αρκεί, με άλλα λόγια, η οικουμενική Κυβέρνηση να στηρίζεται σε ορισμένα μόνο κόμματα της Βουλής, ακόμα κι αν αυτά της προσφέρουν την απόλυτη πλειοψηφία της Βουλής. Η οικουμενική Κυβέρνηση έχει πράγματι “διφυή υπόσταση”, καθώς μπορεί να διατηρηθεί και ως μη προεκλογική και να λειτουργήσει τελικά και ως προεκλογική Κυβέρνηση (όπως το παράδειγμα της 168^{ης} κυβέρνησης Ζολώτα). Η οικουμενική Κυβέρνηση σχηματίζεται κατά κύριο λόγο σε

¹³ Στο παρελθόν δεν είχε σημασία αν η Κυβέρνηση που θα διεξήγαγε τις εκλογές ήταν Κυβέρνηση πλειοψηφίας ή μειοψηφίας. Ωστόσο, σύμφωνα με το νέο Σύνταγμα δεν είναι δυνατός ο διορισμός κυβέρνησης μειοψηφίας ούτε και για τη διεξαγωγή εκλογών. Βλ. Δημητρόπουλου “ Η Γένεση του Κοινοβουλευτικού Συστήματος και η Ανάδειξη της Κυβέρνησης” σελ60-61

¹⁴ Ο “μερικός” αυτός ανασχηματισμός της κυβέρνησης πραγματοποιείται δύο με τρεις μέρες μετά την προκήρυξη των γενικών εκλογών με την τοποθέτηση υπηρεσιακών Υπουργών στις θέσεις των πολιτικών προϊσταμένων τριών Υπουργείων (Εσωτερικών, Δικαιοσύνης και Δημοσίας Τάξης) και του “Υφυπουργείου Τύπου”. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται τελικά η ομαλή διεξαγωγή των εκλογών. Βλ. Βολουδάκη “Επικαιρικά Συνταγματικά Ζητήματα (1983-1994)” σελ294-295

δύσκολες συνθήκες ή συνθήκες πίεσης για την αποφυγή επανειλημμένων εκλογών, οπότε σε γενικές γραμμές δεν είναι εύκολη υπόθεση¹⁵.

6.2γ Η ΥΠΗΡΕΣΙΑΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

Η υπηρεσιακή Κυβέρνηση αποτελεί ελληνικό συνταγματικό δημιούργημα και προέκυψε από την ανάγκη διασφάλισης των κατάλληλων προϋποθέσεων για τη διεξαγωγή αδιάβλητων εκλογών. Οι ρίζες του συγκεκριμένου τύπου Κυβέρνησης είναι βαθιές στην Ελληνική συνταγματική ιστορία. Η πρώτη υπηρεσιακή Κυβέρνηση (38^η Ελληνική Κυβέρνηση) του Αρ. Μωραϊτίνη διορίστηκε το 1867. Η Τρίτη εναλλακτική λύση, την οποία ορίζει ο συντακτικός νομοθέτης, αν δεν επιτευχθεί ο σχηματισμός οικουμενικής Κυβέρνησης που ικανοποιεί όλα τα κοινοβουλευτικά κόμματα, είναι ο διορισμός υπηρεσιακής δικαστικής Κυβέρνησης. Σύμφωνα με το ισχύον Σύνταγμα, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας αναθέτει στον Πρόεδρο του Συμβουλίου της Επικρατείας ή του Άρειου Πάγου ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου το σχηματισμό Κυβέρνησης, όσο το δυνατόν ευρύτερης αποδοχής¹⁶, για να διενεργήσει εκλογές, και διαλύει τη Βουλή(άρθρο 37 παρ.3 εδ.γ')¹⁷.

¹⁵ Βλ. Δημητρόπουλου "Οργάνωση και Λειτουργία του Κράτους" σελ463

¹⁶ Ο κανόνας της "ευρύτερης αποδοχής" αφορά το Δικαστή-Πρωθυπουργό κατά την επιλογή των υπουργών του. Σύμφωνα με το άρθρο 37 παρ.1 του Συντάγματος η επιλογή των υπουργών και της υπηρεσιακής Κυβέρνησης ανήκει στην αποκλειστική αρμοδιότητα του Πρωθυπουργού. Βλ. Τσάτσου "Συνταγματικό Δίκαιο Β, Οργάνωση και Λειτουργία της Πολιτείας" σελ281

¹⁷ Βλ. Δημητρόπουλου "Οργάνωση και Λειτουργία του Κράτους" σελ464

6.3 ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Από συνταγματική άποψη οι προεκλογικές Κυβερνήσεις, ανεξάρτητα από το είδος στο οποίο ανήκουν, έχουν όλες τις αρμοδιότητες που διαθέτουν οι κανονικές Κυβερνήσεις σε μη προεκλογική περίοδο. Μπορούν νομίμως να χαράσσουν τη γενική πολιτική της χώρας και τις επιμέρους πολιτικές κάθε Υπουργείου, να υπογράψουν οποιαδήποτε κανονιστική ή ατομική πράξη, να προβαίνουν σε οποιαδήποτε ενέργεια και να αναλαμβάνουν οποιαδήποτε πολιτική πρωτοβουλία, πάντα βέβαια μέσα στα όρια που θέτει το Σύνταγμα και η αρχή της νομιμότητας. Αντίθετα, από πολιτική άποψη, δεδομένου ότι οι προεκλογικές Κυβερνήσεις από τη φύση και την αποστολή τους έχουν περιορισμένες αρμοδιότητες. Επομένως, οι προεκλογικές Κυβερνήσεις πρέπει για λόγους πολιτικής δεοντολογίας και ηθικής να περιορίζουν από μόνες τους την άσκηση των αρμοδιοτήτων τους και κυρίως να απέχουν από την ανάληψη πρωτοβουλιών και δεσμεύσεων σε μείζονα πολιτικά ζητήματα, οι οποίες θα περιορίζαν την ελευθερία κινήσεων της επόμενης Κυβέρνησης¹⁸.

6.4 ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Στο σημείο αυτό θεωρώ χρήσιμη μία επιγραμματική αναφορά των περιπτώσεων στις οποίες σχηματίζεται προεκλογική Κυβέρνηση¹⁹.

1. Σε περίπτωση άρσης της εμπιστοσύνης της Βουλής
2. Σε περίπτωση κυβερνητικής αστάθειας
3. Σε περίπτωση παραίτησης του Πρωθυπουργού
4. Σε περίπτωση θανάτου ή αδυναμίας του Πρωθυπουργού

¹⁸ Βλ. Βολουδάκη "Επικαιρικά Συνταγματικά Ζητήματα (1983-1994)" σελ300 επ.

¹⁹ Βλ. Χρυσόγονου "Συνταγματικό Δίκαιο" σελ528-535

7.ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

7.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Εκλογική είναι η Κυβέρνηση της από τις εκλογές πλειοψηφίας, η οποία διορίζεται αμέσως μετά τις εκλογές και ως άμεσο αποτέλεσμα τους. Δεν είναι η Κυβέρνηση που διεξάγει τις εκλογές -σε αντίθεση με την άποψη των περισσότερων- αλλά η Κυβέρνηση που προκύπτει ως άμεσο αποτέλεσμα των εκλογών. Η κοινοβουλευτική πλειοψηφία της εκλογικής Κυβέρνησης δεν σχηματίζεται μέσα, αλλά έξω από το κοινοβούλιο, κατά τις εκλογές και έχει άμεσο χαρακτήρα²⁰.

7.2 ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ

Ζήτημα ανάδειξης της Κυβέρνησης τίθεται αμέσως μετά τις εκλογές και η ανάδειξη αυτή είναι άμεσο επακόλουθο της δημοκρατικής αρχής και του κοινοβουλευτικού συστήματος. Οι εκλογές προκαλούν ανακατανομή της κοινοβουλευτικής δύναμης των πολιτικών κομμάτων και ανανέωση της σύνθεσης της Βουλής. Συνεπώς, έχουν ως απόρροια είτε την ανάδειξη νέας Κυβέρνησης των ίδιων πολιτικών δυνάμεων, είτε Κυβέρνησης η οποία στηρίζεται σε άλλες πολιτικές δυνάμεις. Εξαιρετικά σημαντικό, όμως, είναι το εκλογικό αποτέλεσμα. Οι εκλογές είτε μπορεί ν' αναδείξουν απόλυτη πλειοψηφία μιας μόνο πολιτικής παράταξης (κόμματος ή προεκλογικού συνασπισμού), είτε μπορεί κανένα κόμμα να μην συγκεντρώνει την απόλυτη πλειοψηφία στο κοινοβούλιο. Η ύπαρξη ή μη απόλυτης πλειοψηφίας που να προκύπτει από τις εκλογές προσδιορίζει τη σχέση του εκλογικού αποτελέσματος και της πρώτης μετά τις εκλογές Κυβέρνησης.

7.3 ΑΠΟΛΥΤΗ ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΑ-ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΑΣ

Ο σχηματισμός της πρώτης Κυβέρνησης μετά τις εκλογές είναι άμεση συνέπεια του εκλογικού αποτελέσματος με την προϋπόθεση ότι πρώτη αυτή Κυβέρνηση, η οποία αναδεικνύεται από τις εκλογές και ως άμεσο αποτέλεσμά τους, μπορεί και πρέπει να ονομαστεί Εκλογική Κυβέρνηση. Η Κυβέρνηση αυτή βασίζεται σε κοινοβουλευτική πλειοψηφία, η οποία όμως σχηματίστηκε έξω από το κοινοβούλιο

²⁰ Βλ. Δημητρόπουλου "Οργάνωση και Λειτουργία του Κράτους" σελ464 επ.

ως αποτέλεσμα της θέλησης του εκλογικού σώματος. Πρόκειται επομένως για Κυβέρνηση άμεσης κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας.

7.4 ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΗΣ -ΕΚΛΟΓΙΚΗΣ- ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΑΣ (ΑΡΘΡΑ 37 ΚΑΙ 84 ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ)

Η ανάδειξη της Κυβέρνησης ρυθμίζεται με τα άρθρα 37 και 84 του Συντάγματος. Συγκεκριμένα, με το άρθρο 37 καθορίζεται το ζήτημα του διορισμού της, ενώ στο άρθρο 84 προβλέπεται το ζήτημα της παροχής ψήφου εμπιστοσύνης. Το άρθρο 37 ορίζει επίσης τη διαδικασία επιλογής και διορισμού του Πρωθυπουργού από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας με βασικό κριτήριο την εικαζόμενη βούληση της πλειοψηφίας της Βουλής, που θα διατυπωθεί τελικά και επίσημα σε δεκαπέντε μέρες μετά το διορισμό του Πρωθυπουργού σύμφωνα με το άρθρο 84 παρ. 1. Το Σύνταγμα στηρίζει την ανάδειξη της Κυβέρνησης σε δύο αρχές, στην κοινοβουλευτική αρχή και στην αρχή της δεδηλωμένης²¹.

Πιο αναλυτικά, μετά της εκλογές η διαδικασία που τηρείται για την ανάδειξη της Κυβέρνησης είναι η ακόλουθη. Ο Πρόεδρος της Βουλής της προηγούμενης περιόδου, ο οποίος διατηρεί το αξίωμά του έως την έναρξη των εργασιών της Βουλής της νέας περιόδου (άρθρο 9 παρ.2 Κώδικα της Βουλής), οφείλει να ανακοινώσει στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας τη δύναμη των κομμάτων όπως προέκυψε μέσω των εκλογών. Η ανακοίνωση πρέπει να λάβει χώρα αμέσως μετά την κατάρτιση από την Ανώτατη Εφορευτική Επιτροπή του γενικού οριστικού πίνακα αποτελεσμάτων των εκλογών σ' ολόκληρη την επικράτεια και την έκδοση της συναφούς απόφασής της για την κατανομή και παραχώρηση των εδρών στα κόμματα, σύμφωνα με το άρθρο 91 παρ.2 του Εκλογικού Νόμου. Βέβαια στη συνταγματική πρακτική ακολουθείται η "κατ' οικονομίαν" ερμηνεία ότι, όταν υπάρχει σαφήνεια για το εκλογικό αποτέλεσμα σε επίπεδο βουλευτικών εδρών, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορεί να αναθέσει εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης (ή και διερευνητική) ακόμα και πριν εκδοθεί η παραπάνω απόφαση της Ανώτατης

²¹ Με βάση την κοινοβουλευτική αρχή, η παραμονή της Κυβέρνησης στην εξουσία εξαρτάται από την εμπιστοσύνη της Βουλής (άρθρο 84 Συντάγματος). Σύμφωνα με την αρχή της δεδηλωμένης, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας υποχρεούται να διορίσει Πρωθυπουργό το πρόσωπο "που τεκμαίρεται ότι έχει ήδη, προφανώς και προκαταβολικά, τη δεδηλωμένη εμπιστοσύνη της Βουλής". Τη συγκεκριμένη αρχή καθιερώνει ρητά το άρθρο 37 παρ. 2 του ισχύοντος Συντάγματος κατά το οποίο "Πρωθυπουργός διορίζεται ο αρχηγός του κόμματος το οποίο διαθέτει στη Βουλή την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών". Βλ. Τσάτσου "Συνταγματικό Δίκαιο Β, Οργάνωση και Λειτουργία της Πολιτείας" σελ269-284

Εφορευτικής Επιτροπής και χωρίς να του έχει γίνει ανακοίνωση από τον Πρόεδρο της Βουλής²².

Απόλυτη πλειοψηφία υπάρχει όταν ο αριθμός των εδρών του πρώτου σε δύναμη κόμματος είναι μεγαλύτερος από τον αριθμό όλων των υπόλοιπων εδρών που ανήκουν σε άλλα κόμματα ή ανεξάρτητους Βουλευτές. Η απόλυτη πλειοψηφία, σύμφωνα με τον ισχύοντα Εκλογικό Νόμο που καθορίζει τον αριθμό των βουλευτικών εδρών σε τριακόσιες, είναι εκατόν πενήντα μία. Σχετική πλειοψηφία, από την άλλη πλευρά υπάρχει, όταν το πρώτο σε δύναμη εδρών κόμμα διαθέτει περισσότερες έδρες από το δεύτερο, αλλά οι έδρες του είναι λιγότερες από εκατόν πενήντα μία.

Στην περίπτωση, κατά την οποία ένα κόμμα διαθέτει την απόλυτη πλειοψηφία των εδρών, έχει υπέρ του το “τεκμήριο κοινοβουλευτικής εμπιστοσύνης”, δηλαδή τεκμαίρεται ότι οι Βουλευτές που αναδείχθηκαν με το κόμμα αυτό θα παράσχουν ψήφο εμπιστοσύνης στην Κυβέρνηση. Οπότε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι υποχρεωμένος να προβεί στον διορισμό ως Πρωθυπουργού του αρχηγού του πρώτου κόμματος και, ύστερα από πρόταση του Πρωθυπουργού, στην έκδοση του διατάγματος για τον διορισμό της Κυβέρνησης²³.

Ο διορισμός της Κυβέρνησης γίνεται με δύο προεδρικά διατάγματα που δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης (άρθρο 37 παρ.1 Συντάγματος). Με το πρώτο διορίζεται ο Πρωθυπουργός και με το δεύτερο τα υπόλοιπα μέλη της Κυβέρνησης. Ο διορισμός του Πρωθυπουργού ολοκληρώνεται με την ορκωμοσία του ενώπιον του Προέδρου της Δημοκρατίας. Ορκωμοσία λαμβάνει χώρα και για τα υπόλοιπα μέλη της Κυβέρνησης μετά την ορκωμοσία του Πρωθυπουργού²⁴.

Η ψήφος εμπιστοσύνης πρέπει να ζητηθεί μέσα σε δεκαπέντε ημέρες από την ορκωμοσία του Πρωθυπουργού, εκτός αν η Βουλή δεν έχει συγκροτηθεί σε σώμα, οπότε η προθεσμία παρατείνεται μέχρι τη συγκρότηση αυτή. Η διαδικασία για την ψήφο εμπιστοσύνης, προβλέπεται στα άρθρα 84 παρ.5 του Συντάγματος και 141 του Κανονισμού της Βουλής. Πριν από την ψηφοφορία διεξάγεται συζήτηση. Ο Πρόεδρος της Βουλής σε συνεννόηση με την Κυβέρνηση προσδιορίζει την ημέρα

²² Βλ. Χρυσόγονου “Συνταγματικό Δίκαιο” σελ515-520

²³ Βλ. Χρυσανθάκη,Γαλάνη,Πανταζόπουλου “Εισηγήσεις Συνταγματικού Δικαίου” σελ109-114

²⁴ Το άρθρο 39 του Π.Δ. 63/2005 καθορίζει τον εξής όρκο: “Ορκίζομαι στο όνομα της Αγίας, Ομοούσιας και Αδιαίρετης Τριάδας να τηρώ το Σύνταγμα και τους νόμους και να υπηρετώ το γενικό συμφέρον του ελληνικού λαού”. Αλλόθρησκοι ή ετερόδοξοι δίνουν τον ίδιο όρκο, σύμφωνα με τον τύπο της δικής τους θρησκείας ή δόγματος. Όρκος μπορεί να δοθεί με διαβεβαίωση-επίκληση της τιμής χωρίς θρησκευτικό περιεχόμενο.

έναρξης της συζήτησης για τις προγραμματικές δηλώσεις και την ψήφο εμπιστοσύνης. Η συζήτηση, η οποία γίνεται όπως και στην τακτική νομοθετική διαδικασία, με εγγραφή ομιλητών, με δικαίωμα δευτερολογιών κτλ., αρχίζει μετά την ανάγνωση των προγραμματικών δηλώσεων και περατώνεται την 24^η ώρα της τρίτης ημέρας από την έναρξη της συζήτησης. Επακολουθεί ονομαστική ψηφοφορία (εκτός αν ζητηθεί σαρανταοκτάωρη παράταση από την Κυβέρνηση), στην οποία ψηφίζουν και οι Υπουργοί, Υφυπουργοί που είναι Βουλευτές και φυσικά ο Πρωθυπουργός²⁵.

²⁵ Βλ. Χρυσανθάκη, Γαλάνη, Πανταζόπουλου “Εισηγήσεις Συνταγματικού Δικαίου” σελ109-114

8.ΜΕΤΕΚΛΟΓΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

8.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΜΕΤΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Μετεκλογική ονομάζεται η Κυβέρνηση η οποία σχηματίζεται ως έμμεσο αποτέλεσμα των εκλογών. Με άλλα λόγια, “μετ” εκλογική είναι η “μετά τις εκλογές” σχηματιζόμενη Κυβέρνηση, τόσο χρονικά όσο και ουσιαστικά.

Στην περίπτωση που μετά τις εκλογές δεν προκύψει απόλυτη πλειοψηφία είναι δυνατή η συγκρότηση συνασπισμών ή συνεργασιών, οπότε γίνεται λόγος για έμμεσο σχηματισμό Κυβέρνησης. Η κυβερνητική πλειοψηφία είναι αποτέλεσμα κοινοβουλευτικών ανακατατάξεων ή μετεκλογικών συνασπισμών. Η μετεκλογική Κυβέρνηση είναι, δηλαδή, Κυβέρνηση έμμεσης κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας. Ο διαφορετικός τρόπος σχηματισμού της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας σημαίνει ταυτόχρονα διαφορετικό τρόπο ανάδειξης της Κυβέρνησης. Συνεπώς, μετεκλογική είναι κάθε Κυβέρνηση, η οποία δεν είναι άμεσο αποτέλεσμα των εκλογών, η “έμμεση Κυβέρνηση”, σύμφωνα με τον τρόπο σχηματισμού της. Η διάκριση της Κυβέρνησης σε εκλογική και μετεκλογική αντιστοιχεί στη διάκριση σε Κυβέρνηση άμεσης και έμμεσης πλειοψηφίας²⁶.

8.2 ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΠΟΥ ΑΚΟΛΟΥΘΕΙΤΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΕΙΟΨΗΦΙΚΗ ΕΚΔΟΧΗ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Σύμφωνα με το άρθρο 37 παρ.1 του Συντάγματος, στην περίπτωση που κανένα κόμμα δεν διαθέτει μετά τις εκλογές απόλυτη πλειοψηφία, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι υποχρεωμένος να ακολουθήσει με ακρίβεια συγκεκριμένες διαδικασίες. Οι διαδικασίες αυτές κατατάσσονται σε τρεις βασικές φάσεις. Η πρώτη φάση αποτελείται από τις διερευνητικές εντολές, η δεύτερη από τις προεδρικές πρωτοβουλίες και η τρίτη από τις διαδικασίες σχηματισμού εκλογικής Κυβέρνησης²⁷.

²⁶ Βλ. Δημητρόπουλου “Οργάνωση και Λειτουργία του Κράτους” σελ465-466 επ.

²⁷ Βλ. Τσάτσου “Συνταγματικό Δίκαιο Β, Οργάνωση και Λειτουργία της Πολιτείας” σελ269-284

8.2α ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΗ:ΔΙΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΕΝΤΟΛΕΣ

Κατά την πρώτη φάση, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας παρέχει στον αρχηγό του πρώτου σε δύναμη εδρών κόμματος “διερευνητική εντολή για να διακριβωθεί η δυνατότητα σχηματισμού Κυβέρνησης που να απολαμβάνει την εμπιστοσύνη της Βουλής”. Αν αυτή η πρώτη διερευνητική εντολή αποβεί ατελέσφορη, παρέχεται διερευνητική εντολή στον αρχηγό του δεύτερου κόμματος και, εάν και αυτός αποτύχει, στον αρχηγό του τρίτου κόμματος²⁸. Κάθε διερευνητική εντολή ισχύει για τρεις ημέρες²⁹. Ωστόσο, η διερευνητική εντολή δεν είναι υποχρεωτική για τον αποδέκτη της. Αν ο αρχηγός του κόμματος, στον οποίο προσφέρεται η διερευνητική εντολή, κρίνει ότι η προσπάθειά του δεν έχει καμία προοπτική επιτυχίας μπορεί να την αποποιηθεί ή, όπως συνηθίζεται να λέγεται, μπορεί να την “καταθέσει”.

Στο σημείο αυτό τίθεται το ερώτημα ποιος θα διακριβώσει ότι ο αποδέκτης της διερευνητικής εντολής είναι σε θέση να σχηματίσει Κυβέρνηση η οποία θα εμφανιστεί στη Βουλή και θα συγκεντρώσει την κατά το Σύνταγμα απαιτούμενη πλειοψηφία. Αφενός, ο φορέας της διερευνητικής εντολής διαπιστώνει εάν έχει τη συγκεκριμένη δυνατότητα, αφετέρου ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ελέγχει αποφασιστικά τη βασιμότητα των σχετικών διαπιστώσεων του τελευταίου. Πιο συγκεκριμένα, τα πολιτικά δεδομένα πρέπει να παρέχουν στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας τη δυνατότητα να διακριβώσει πως ο πρόθυμος να σχηματίσει Κυβέρνηση πολιτικός αρχηγός θα συγκεντρώσει την απαιτούμενη πλειοψηφία στη Βουλή. Με άλλα λόγια, η εμπιστοσύνη της Βουλής προς την Κυβέρνηση οφείλει να είναι πολιτικά “δεδηλωμένη” ήδη κατά τη στιγμή του σχηματισμού της τελευταίας, ενώ η κατά το άρθρο 84 παρ. 1 και 6 του Συντάγματος ψηφοφορία για την παροχή ψήφου εμπιστοσύνης έχει επιβεβαιωτική μόνο σημασία. Η “δεδηλωμένη” προκύπτει από τις δημόσιες δηλώσεις κομμάτων και μεμονωμένων βουλευτών³⁰.

²⁸ Στην περίπτωση όμως που δύο από τα τρία πρώτα κόμματα εκλέξουν στο Κοινοβούλιο ίσο αριθμό βουλευτών, η σειρά των κομμάτων για να εφαρμοστεί η διάταξη του άρθρου 37 παρ.3 για την παροχή των διερευνητικών εντολών καθορίζεται με βάση την ερμηνευτική δήλωση του άρθρου 37. Έτσι, ορίζεται ότι προηγείται η εντολή στο κόμμα που έλαβε τις περισσότερες ψήφους στις εκλογές. Νεοσχηματισμένο κόμμα έπεται παλαιότερου με ίσο αριθμό βουλευτών και πάντως δεν παρέχονται σε τέτοιες περιπτώσεις περισσότερες από τέσσερις διερευνητικές εντολές.

²⁹ Βλ. άρθρο 37 παρ.2 εδ. β' και παρ.3 εδ. α' και β' Συντάγματος

³⁰ Αν διακριβωθεί η δυνατότητα σχηματισμού Κυβέρνησης που στηρίζεται από την πλειοψηφία της Βουλής, παύει να υπάρχει λόγος παροχής διερευνητικής εντολής. Έτσι, αν πριν από την ανάθεση της πρώτης διερευνητικής εντολής έχει σχηματιστεί μετεκλογικός συνασπισμός, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορεί να διορίσει Πρωθυπουργό, σύμφωνα με το άρθρο 37 παρ.2 εδ. α', τον εκπρόσωπό του. Αντίστοιχα, αν κατά τη διάρκεια της φάσης των διερευνητικών

8.2β ΔΕΥΤΕΡΗ ΦΑΣΗ:ΠΡΟΕΔΡΙΚΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ

Τη δεύτερη φάση προβλέπει το άρθρο 37 παρ. 3 εδ. γ' πρώτη φράση. Στην περίπτωση που οι διερευνητικές εντολές δεν ευοδωθούν ακολουθεί η προεδρική πρωτοβουλία. Το Σύνταγμα δίνει στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας τη δυνατότητα να ενεργοποιηθεί ο ίδιος για το σχηματισμό Κυβέρνησης που να έχει την εμπιστοσύνη της Βουλής. Πριν, δηλαδή, περάσουμε στην επόμενη, τελευταία, φάση των εκλογικών αποκλειστικά Κυβερνήσεων, μεσολαβεί η πρωτοβουλία του Προέδρου της Δημοκρατίας, όχι όμως με το μέσο των διερευνητικών εντολών, αλλά με το μέσο της κοινής διαβούλευσης Προέδρου της Δημοκρατίας και αρχηγών όλων ανεξαιρέτως των κομμάτων που εκπροσωπούνται στη Βουλή. Ιδιαίτερη σημασία παρουσιάζει το γεγονός ότι στη φάση αυτή ο ρόλος του Προέδρου της Δημοκρατίας δεν είναι, όπως στις προηγούμενες φάσεις, τυπικός και παθητικός, αλλά είναι ρόλος ενεργητικός, πρωτοβουλιακός και δημιουργικός. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν είναι μόνο δέκτης προτάσεων, αλλά εάν το κρίνει χρήσιμο, προτείνει και λύσεις. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας θα είναι τελικά εκείνος που θα κρίνει αν το αποτέλεσμα των διαβουλεύσεων του επιτρέπει να επιχειρήσει την ανάθεση σχηματισμού Κυβέρνησης που μπορεί εύλογα να υπολογίζει στην εμπιστοσύνη της Βουλής³¹.

8.2γ ΤΡΙΤΗ ΦΑΣΗ:ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Αν, μετά την αποτυχία των διερευνητικών εντολών, επιβεβαιωθεί στη σύσκεψη των αρχηγών των κομμάτων η αδυναμία σχηματισμού Κυβέρνησης που να απολαμβάνει την εμπιστοσύνη της Βουλής, τη λύση στο πολιτικό αδιέξοδο θα κληθεί, σύμφωνα με το άρθρο 37 παρ. 3 εδ. γ' του Συντάγματος, να δώσει ο λαός μέσα από νέες βουλευτικές εκλογές. Την ευθύνη της διεξαγωγής τους μπορεί να αναλάβει "οικουμενική" Κυβέρνηση από όλα τα κόμματα, ο σχηματισμός της οποίας θα συμφωνηθεί προφανώς στην ίδια σύσκεψη. Το κρίσιμο στοιχείο εδώ είναι η συναίνεση των κομμάτων, και μάλιστα όλων και όχι μόνο για παράδειγμα δύο κομμάτων που συγκεντρώνουν την κοινοβουλευτική πλειοψηφία, επειδή το ζητούμενο δεν είναι να κυβερνηθεί μακροπρόθεσμα η χώρα, αλλά να διεξαχθούν

εντολών διαπιστωθεί η δυνατότητα σχηματισμού Κυβέρνησης που έχει την εμπιστοσύνη της Βουλής, λόγω σχηματισμού κάποιου μετεκλογικού συνασπισμού ή συνεργασίας, η όλη διαδικασία (των διερευνητικών εντολών) σταματά και διορίζεται με τον ίδιο τρόπο Πρωθυπουργός, όπως προβλέπει το άρθρο 37. Βλ. Δημητρόπουλου "Η Γένεση του Κοινοβουλευτικού Συστήματος και η Ανάδειξη της Κυβέρνησης" σελ 45

³¹ Βλ. Τσάτσου "Συνταγματικό Δίκαιο Β, Οργάνωση και Λειτουργία της Πολιτείας" σελ280

εκλογές υπό συνθήκες καθολικής αποδοχής του αδιάβλητου χαρακτήρα τους. Αντίθετα, δεν έχει σημασία η προέλευση και οι ιδιότητες των μελών της "οικουμενικής", αν δηλαδή θα είναι βουλευτές ή άλλα κομματικά στελέχη ή "υπερκομματικές" προσωπικότητες, εφόσον συγκεντρώνουν την απαραίτητη συναίνεση.

Αν δεν καταστεί εφικτός ο σχηματισμός "οικουμενικής" εκλογικής Κυβέρνησης, τότε την ευθύνη διεξαγωγής των εκλογών επωμίζεται ως έσχατη λύση Κυβέρνηση ευρύτατης δυνατής αποδοχής υπό τον πρόεδρο ενός από τα τρία ανώτατα δικαστήρια, ως "υπηρεσιακό" Πρωθυπουργό. Η επιλογή μεταξύ των τριών προέδρων οφείλει να γίνει από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας με κριτήριο τη συγκέντρωση της ευρύτερης αποδοχής, ενώ το ίδιο κριτήριο θα ισχύσει και κατά την επιλογή των Υπουργών από τον Πρωθυπουργό³².

³² Βλ. Χρυσόγονου "Συνταγματικό Δίκαιο" σελ523-524

9.ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σύμφωνα με το ισχύον Σύνταγμα η Κυβέρνηση με κριτήριο το χρονικό σημείο των εκλογών διακρίνεται σε τρεις τύπους, σε προεκλογική, εκλογική και μετεκλογική. Η προεκλογική Κυβέρνηση, η οποία διεξάγει της εκλογές, μπορεί να είναι τριών ειδών: πλειοψηφίας, οικουμενική ή υπηρεσιακή. Η εκλογική Κυβέρνηση προκύπτει ως “άμεσο” αποτέλεσμα των εκλογών και διαθέτει την πλειοψηφία των εδρών στο Κοινοβούλιο. Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διορίζει ως Πρωθυπουργό τον αρχηγό του κόμματος που διαθέτει τη στήριξη της πλειοψηφίας της Βουλής και στη συνέχεια διορίζονται οι Υπουργοί. Από την άλλη πλευρά η μετεκλογική Κυβέρνηση, ως έμμεσο αποτέλεσμα των εκλογών, δεν διαθέτει την απαιτούμενη για το διορισμό της πλειοψηφία. Τότε, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας αρχικά αναθέτει στους αρχηγούς των κομμάτων διερευνητικές εντολές με στόχο τη διακρίβωση της δυνατότητας σχηματισμού Κυβέρνησης που να διαθέτει την εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας της Βουλής. Αν αυτές δεν ευοδωθούν ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας καλεί σε κοινή διαβούλευση τους αρχηγούς των κομμάτων ώστε να γίνει μία τελευταία προσπάθεια για σχηματισμό Κυβέρνησης που να εξασφαλίσει την ψήφο εμπιστοσύνης της Βουλής. Αν αυτό δεν είναι τελικά εφικτό διορίζεται οικουμενική ή -αν ούτε αυτό δεν κατορθωθεί- υπηρεσιακή δικαστική Κυβέρνηση.

Επομένως, γνωρίζοντας ο συντακτικός νομοθέτης την αναγκαιότητα ύπαρξης Κυβέρνησης φρόντισε ώστε το Σύνταγμα να προβλέπει το σχηματισμό Κυβέρνησης σε κάθε περίπτωση. Έτσι, μέσω των τριών διαφορετικών τύπων Κυβερνήσεων διασφαλίζεται η διακυβέρνηση της χώρας ακόμη και σε δύσκολες στιγμές. Ωστόσο, θα πρέπει σ’ αυτό το σημείο να τεθεί το ερώτημα αν η συγκεκριμένη διάκριση αποτελεί απλώς θεωρητικό δημιούργημα ή έχει όντως πρακτική εφαρμογή. Είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι η συμπεριφορά των κομματικών σχηματισμών δεν βοηθά στη διαμόρφωση μιας κυβερνητικής συνεργασίας μακράς διάρκειας –όπως αποδεικνύουν άλλωστε και οι αλλεπάλληλες εκλογικές αναμετρήσεις κατά το 1989-1990. Αλλά και στις περιπτώσεις που πραγματοποιήθηκε μια τέτοια συνεργασία υπήρξε βραχυπρόθεσμη και χωρίς καμία προοπτική, αφού αποσκοπούσε στην ευκαιριακή αντιμετώπιση της πολιτικής συγκυρίας.

Σε καμία περίπτωση δεν υποβαθμίζεται η τεράστια για το κράτος σημασία της συνταγματικής πρόβλεψης για την ύπαρξη τριών διαφορετικών ειδών Κυβερνήσεων. Εκφράζουμε, όμως, την ελπίδα πως στο μέλλον θα επικρατήσει η

πολιτική συναίνεση με την παράλληλη εξάλειψη της λογικής των μονοκομματικών Κυβερνήσεων, παρέχοντας τελικά στο πολίτευμα τη δυνατότητα μιας συλλογικότερης αντιμετώπισης των οξυμμένων εθνικών, κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων.

“ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗ, ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΜΕΤΕΚΛΟΓΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ”

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Κυβέρνηση είναι το κορυφαίο συλλογικό όργανο του κράτους, που κατευθύνει τη γενική πολιτική της χώρας. Με κριτήριο το χρονικό σημείο των εκλογών διακρίνεται σε τρία είδη, την προεκλογική, την εκλογική και τη μετεκλογική Κυβέρνηση. Προεκλογική ονομάζεται η Κυβέρνηση που διεξάγει τις εκλογές, και μπορεί να είναι Κυβέρνηση πλειοψηφίας, οικουμενική ή υπηρεσιακή. Εκλογική ονομάζεται η Κυβέρνηση που προκύπτει ως “άμεσο” αποτέλεσμα των εκλογών και βασίζεται σε κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Τέλος, μετεκλογική ονομάζεται η Κυβέρνηση, η οποία είναι “έμμεσο” αποτέλεσμα των εκλογών, και μετά από καθορισμένες ενέργειες του Προέδρου της Δημοκρατίας εξασφαλίζει την απαραίτητη ψήφο εμπιστοσύνης της Βουλής ή οδηγεί τη χώρα σε νέες εκλογές.

“INTERIM (PRE-ELECTION), ELECTED, POST-ELECTED GOVERNMENT”

SUMMARY

The Government is the supreme collective body of the country which defines and directs its general policy. Depending on the announced time of the general elections it is distinguished into three different types: the interim (pre-election), the elected and the post-election Government. Interim (pre-election) is called the Government which carries out the elections and can be a majority or an ecumenical or a caretaker Government. Elected is called the Government that arises as the direct result of the elections and expresses the Parliamentary majority. Finally, post-elected is called the Government which is the “indirect” result of the general elections and after specific procedures undertaken by the President of Democracy ensures the vote of confidence of the Parliament or announces new general elections.

ΛΗΜΜΑΤΑ

Κυβέρνηση, Πρωθυπουργός, Υπουργός, Δημοκρατία, Εκλογές, Προεκλογική Κυβέρνηση, Εκλογική Κυβέρνηση, Μετεκλογική Κυβέρνηση, Βουλή, Οικουμενική Κυβέρνηση, Υπηρεσιακή Κυβέρνηση, Εκλογικό Σώμα, Ψήφος Εμπιστοσύνης, Διερευνητικές Εντολές, Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Σύνταγμα, Πολιτικό κόμμα

KEY WORDS

Government, Prime Minister, Minister, Democracy, Elections, Interim (Pre-election) Government, Elected Government, Post-election Government, Parliament, Ecumenical Government, Caretaker Government, Electorate, Vote of confidence, Exploratory orders, President of Democracy, Constitution, Political party

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Βλ.: βλέπε

Εδ.: εδάφιο

Επ.: επόμενα

Παρ.: παράγραφος

Π.Δ.: Προεδρικό Διάταγμα

Σελ.: σελίδα

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αθανασόπουλος Δ. “Κυβέρνηση και Κυβερνητικά Όργανα”, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1986
- Αναγνώστου Β. “Σκέψεις για τον διορισμό του Πρωθυπουργού και την ψήφο εμπιστοσύνης προς την Κυβέρνηση”, ΤοΣ 1989
- Αναστασιάδης Γ. “Ο διορισμός και η παύση των Κυβερνήσεων στην Ελλάδα”, Έκδοση UNIVERSITY STUDIO PRESS, Θεσσαλονίκη, 1981
- Αναστασιάδης Γ. “Οι τρεις εφαρμογές του άρθρου 37 Συντάγματος”, Έκδοση UNIVERSITY STUDIO PRESS, Θεσσαλονίκη, 1990
- Βατικιώτης Ι. “Η οργάνωση της Κυβερνήσεως και της δημοσίας διοικήσεως εις την Ελλάδα”, Διοικητική Δικαιοσύνη 1978
- Βελέντζας Ι. “Η προέχουσα θέση του Πρωθυπουργού”, Αρμ. Επιστημονική Επετηρίδα 1984
- Βολουδάκης Β. “Επικαιρικά Συνταγματικά Ζητήματα (1983-1994), τόμος Β’”, Έκδοση Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 1994
- Δημητρόπουλος Α. “Η συνταγματική θέσις των πολιτικών κομμάτων”, Αθήνα 1974
- Δημητρόπουλος Α. “Η δομή και η λειτουργία της σύγχρονης Δημοκρατίας”, Αθήνα 1977
- Δημητρόπουλος Α. “Η γένεση του κοινοβουλευτικού συστήματος και η ανάδειξη της Κυβέρνησης”, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1986
- Δημητρόπουλος Α. “Η γένεση του κοινοβουλευτικού συστήματος και η ανάδειξη της Κυβέρνησης, Το Κοινοβουλευτικό Σύστημα και η ανάδειξη της Κυβέρνησης στην Ελλάδα 1844-1875”, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1988
- Δημητρόπουλος Α. “Η διάλυση της Βουλής”, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1992
- Δημητρόπουλος Α. “Οργάνωση και Λειτουργία του Κράτους, Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου, Τόμος Β’”, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2009

- Μαυριάς Κ. “Συνταγματικό Δίκαιο”, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2004
- Μπαρμπαρούσης Ν. “Πολιτειακά Κείμενα 1, Μελέτες Κριτικής Προσεγγίσεως (1997-1998)”, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2000
- Παπαδημητρίου Γ. “Συνταγματικά Επίκαιρα 1989-1991”, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1992
- Πεπονής Α. “Η Συνταγματική Αναθεώρηση του 1986”, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1986
- Πικραμένος Μ. “Ο θεσμός της υπηρεσιακής εκλογικής Κυβέρνησης”, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1987
- Ράικος Αθ. “Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Ι, β’ έκδοση”, Έκδοση Σάκκουλας 2002
- Σακκά- Νικολοπούλου Ν. “Οι υπηρεσιακές Κυβερνήσεις στην Ελλάδα”, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1992
- Σαρίπολος Ν. “Το σύστημα της κοινοβουλευτικής Κυβερνήσεως”, Αθήναι 1921
- Τσάτσος Δ. “Συνταγματικό Δίκαιο Ι, Επιτομή”, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1982
- Τσάτσος Δ. “Η ανάδειξη του Πρωθυπουργού”, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1989
- Τσάτσος Δ. “Συνταγματικό Δίκαιο Β’, Οργάνωση και Λειτουργία της Πολιτείας” Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1993
- Χρυσανθάκης Χ., Γαλάνη Ευ., Πανταζόπουλος Π. “Εισηγήσεις Συνταγματικού Δικαίου, Οργάνωση του Κράτους, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, ΕΣΔΑ”, Νομική Βιβλιοθήκη, Νοέμβριος 2007
- Χρυσόγονος Κ. “Συνταγματικό Δίκαιο”, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2003

